

Nyugat-Magyarországi Egyetem

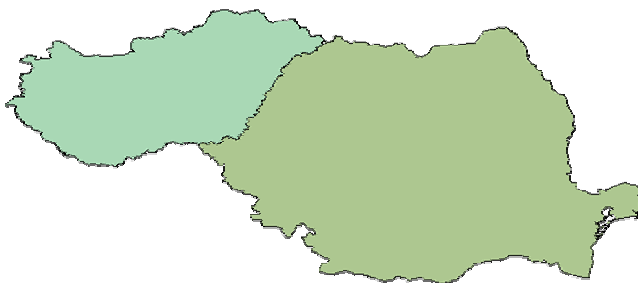
Doktori értekezés tézisei

PRIVATIZÁCIÓS ÖSSZEHASONLÍTÁS

Az erdő privatizációja

Magyarország - Románia

Mózes Csaba

Sopron
2004

Doktori Iskola: Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok
Vezető: Prof. Dr. MÉSZÁROS Károly

Program: Erdővagyon-gazdálkodás
Programvezető: Prof. Dr. MÉSZÁROS Károly

Témavezető: Dr. HÉJJ Botond

Tartalomjegyzék

<u>TARTALOMJEGYZÉK</u>	3
<u>0. ABSTRACT</u>	4
<u>1. CÉLMEGHATÁROZÁS</u>	4
<u>2. A DISSZERTÁCIÓ TÁRGYA</u>	6
<u>3. AZ ALKALMAZOTT ELJÁRÁS</u>	7
<u>4. TÉZISEK</u>	8
4.1. AZ ERDŐPRIVATIZÁCIÓ KÖRNYEZETE	9
4.2. AZ ERDŐPRIVATIZÁCIÓ FEJLŐDÉSI STÁDIUMAI	10
4.3. A BEAVATKOZÁSOK EREDMÉNYEI	11
4.4. ÖSSZEHASONLÍTÁS ÉS JAVASLATOK	12
<u>A SZERZŐ TÉMÁBA VÁGÓ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE</u>	18

0. Abstract

The last century has ended with radical changes in the region of Central and Eastern Europe. These changes had social, economical and political influences as well. The forest, as a significant part of the environment and as a tool to satisfy the variety of the needs of the society, also took part in this change: within a short period one of its essential characteristic, its property structure has changed considerably. The dissertation compare the forest privatization practices as well as the environment of this processes in the case of Hungary and Romania – neighbor countries in the Carpathian basin, close interwoven also historically. The reason of this comparison could be the review of the processes as well as the presentation of lessons learnt from it for experts from both – but not only – countries.

Key words: forest privatization, Hungary, Romania, comparison

1. Célmeghatározás

A társadalmi politikai rendszerváltást követően a gazdasági és tulajdoni viszonyok történelmi léptékekkel mérve rendkívül rövid idő alatt alakultak át. A gazdasági egységek tulajdonviszonyainak változása mellett a legnagyobb mértékű, látványos és tapasztalható, széles köröket érintő változás a termőföld tulajdonszerkezetében következett be. A társadalom számos szereplője rendelkezik valamilyen földtulajdonnal. A dolgozat ennek a széleskörű társadalmi rétegnek erdőhöz kapcsolódó részét célozta meg.

A földterület a mezőgazdasági hasznosítást követően legnagyobb mértékben erdőként hasznosul. Az erdők, amellet, hogy alternatív és gazdaságos megoldást kínálnak a felhagyott, vagy egyéb hasznosítás alól kivont területek felhasználására, a társadalmi igények sokrétű kielégítését is szolgálják, amelyek mind befolyással bírnak az erdő értékének felbecsülése során. Az erdőben megtermelt javak legfontosabb jellemzői ezek megújíthatósága, de nem utolsó szempont az erdőre jellemző változatos és gazdag flóra és fauna, akárcsak az erdők szerepe a levegőben fellelhető szén körforgalmának kiegyenlítésében és megkötésében. Az erdővel való megfontolt gazdálkodás tehát társadalmi érdek.

Tulajdonságaiból adódóan (hosszú életciklus, változatos és gazdag fajösszetétel, stb.) a mezőgazdasági területekkel ellentétben, az erdővel való gazdálkodás túlnyúlik a gazdaságban megszokott tervezési

ciklusokon, így a vele való gazdálkodásnak, a beláthatóság elmaradása miatt, még inkább felelősségteljes elgondolásokon kell alapulnia. Az első és legfontosabb elgondolás a tartamosság (fenntarthatóság), amely évszázadok óta jellemzője a szerző által tárgyalt mindkét ország erdőgazdálkodásának. Mint minden gazdálkodási forma esetében, az erdőgazdálkodás hatékonyságára kihatással van a terület tulajdonviszonyainak tisztázása, amely – a szerző szerint – az erdőtulajdon legfontosabb jellemzőknek egyike. Mint bármely környezeti erőforrással való gazdálkodás, az erdőben folyó tevékenység olyan összetett folyamat, amely számos, különböző szempontból is értékelhető. Így a tulajdonosi nézőpontra kívül a termőhelyi, a gazdálkodói, vagy a jogi szabályozás szempontjából is tanulmányozható a folyamat. A folyamatok jobb megértése érdekében a dolgozat (részletesen a mellékletében) kitér eme aspektusokra is.

A vizsgált térségben az erdő tulajdonviszonyainak hagyományai vannak, hiszen már a XVIII. századi forrásanyagok említést tesznek az erdő tulajdonszerkezetének alakulásáról. A történelem fintora e természetes fejlődési lánc megváltoztatása és így a hosszú távú elképzelések felborítása az elmúlt 100 évben (Trianon, államosítás, stb.) amely időintervallum egy erdő életében – fafajtól függően – nem számít hosszú időszaknak. Ezzel kapcsolatosan a dolgozat rávilágít arra, hogy bár az 1989-es gazdasági és politikai szerkezetváltozás lehetőséget biztosított egyes hibák korrigálására, a bekövetkezett változások akkor már drasztikusnak minősültek, hiszen közben felnőtt egy olyan generáció, amelynek értékrendjében az erdő becsülete és tisztelése más dimenziójú. Az 1989-es változások a tulajdonviszonyok vonatkozásában is radikálisnak minősíthetők. Fontos figyelembe venni, hogy a radikális változások óhatatlanul veszteségekkel járnak. A gyors és sok esetben számos konfliktussal terhelt tulajdonváltás az erdőgazdálkodásban is új, korábban nem tapasztalt változásokat, problémákat, kérdéseket indukált, jelentős mértékű feszültséget, sok esetben indulatokat gerjesztett. A tulajdonosi szerkezet átalakulásának ideje egybeesett azzal az évtizeddel is, amikor az állampolgárok környezeti tudatossága jelentősen fokozódott, és így a magánerdők felé kétszeres figyelem fordult.

Az említett változás óta eltelt másfél évtized az erdővel kapcsolatos konfliktushelyzeteket még jobban kidomborította. Ezek közé tartozik természetesen az erdő tulajdonviszonyának rendezése is. A közös történelmi gyökerekre és a regionális egységre (Kárpát medence) hivatkozva, a szerző dolgozatában bemutatja a közép-európai térség két országában, Magyarországon és Romániában az e téren lezajlott, vagy jelenleg is zajló folyamatokat, feltárva azok előnyeit és hátrányait.

2. A disszertáció tárgya

A tulajdonviszonyok kérdésének tisztázása társadalmi érdek. Ez a megállapítás különösen érvényes az erdők viszonylatában, hiszen míg az erdőtulajdonosság széles társadalmi réteget érint, az erdei javak élvezete mindenkit. Az erdő társadalmi, gazdasági átalakulásainak vizsgálata és megismerése gazdasági, környezeti és szociális szempontból egyaránt fontos, így az erdő tulajdonviszonyainak feltárása széleskörű érdeklődésre tarthat számot.

A szerző osztja azon véleményt, miszerint a természeti erőforrások körütekintő vizsgálata mindig hangsúlyos feladat, mivel a rövidtávú kedvezőtlen hatások és folyamatok több évtizedre kiható kedvezőtlen hatásokat indukálhatnak. Ezen túlmenően, az ökológiai, az emocionális, valamint közjóléti hatások miatt az erdőterületeket különösen nagy figyelem övezi. Tekintettel a tulajdonosok nagy számára, az erdő napjainkban a tulajdonláson keresztül is közel kerül a társadalomhoz. Az erdőgazdálkodás területén ugyanakkor számos olyan konfliktus is érzékelhető, amely csak a tulajdonosi szándékok és igények ismeretében oldható fel. Ilyen konfliktusok tűzdelte területnek számít az erdő tulajdonviszonyainak rendezése (a rendezetlen tulajdonviszony magas hányada), az erdőgazdálkodási rendszerek konfrontációhelyzetei, valamint az erdőgazdálkodás társadalmi megítélése, amelyet ez a disszertáció igyekszik feltárni.

Az erdők tulajdonszerkezetének megváltozása mindenképpen társadalmi fejlődési lépcsőfok, amely nagyban befolyásolja úgy a jelenlegi, mint a jövő generációinak lehetőségeit és erdőhöz való viszonyulását. A dolgozat rávilágít arra is, hogy a tulajdonváltással egy időben az erdővel kapcsolatos célok is változnak és néhány esetben akár az erdőgazdálkodás intenzitása is átalakulhat. Az időszak jellegzetessége, hogy az új tulajdonosok egy része az erdőt csupán a pillanatnyi haszonszerzés eszközeként kezeli: nem alakult még ki a magán erdőgazdálkodás új kultúrája. Az erdőkre ható egyéb nyomásokat illetően az egyre intenzívebbé váló erdőgazdálkodás, valamint a nagyarányú erdőtelepítés következtében csökken a természetes és természetserű erdők aránya, és nő a telepített, általában elegyetlen, ökológiailag kevésbé stabil erdőállomány. Mindezek mellett az erdőket egyéb kedvezőtlen hatások is érik, amelyek közül a legjelentősebbek:

- az erdők tarvágása,
- a légszennyezés, (savas esők, S, N-oxidok)
- a talajvízszint változása,
- a mezőgazdasági kemikáliák helytelen és túlzott használata,

- a természeti csapások,
- a járványszerű vírus- és gombabetegségek, stb.

Mivel e tényezők erdőre ható negatív következményeit a tartamos erdőgazdálkodás kizárja, a tulajdonszerkezet váltásnak olyan környezetben kell végbemennie, ahol a cél a tartamosság. Ennek viszont az a feltétele, hogy az erdők új és régi tulajdonosai egyaránt tisztában legyenek a tartamosság fogalmával, tulajdonuk értékével és az erdővel szemben állított társadalmi, biológiai és gazdasági elvárásokkal. A disszertáció – a témát részleteiben feltárva – segíthet eme feltétel beteljesülésében.

A tartamos erdőgazdálkodás elsajátítása során ugyanilyen fontossággal bír egymás vívmányainak és hibáinak megismerése. A közös történelmi múltnak és a geográfiai egységnek köszönhetően a szerző által tárgyalt két ország erdőprivatizációs fejlődési gyengeségeinek és erősségeinek feltárása mindkét nemzet erdészeinek – és általánosságban állampolgárainak – javára válhat.

3. Az alkalmazott eljárás

A tudományos modellépítésnek alapvetően két formája létezik: az induktív és a deduktív logika alkalmazása. Deduktív logika esetén az elmélet, azaz hipotézis megfogalmazása megelőzi az operacionalizálást (a megfigyelni kívánt változó tényleges mérése, azonosításának módja), és a valós megfigyeléseket, amelyek majd alátámasztják, vagy cáfolják a felállított elméletet. Induktív logika esetén a megfigyelés megelőzi a hipotézist, amely a megfigyelések függvényében alkotható meg. Ezek alapján a jelen kutatás során a szerző az induktív logikai megközelítést alkalmazza.

Mivel a disszertáció alapvetően feltáró jellegű vizsgálat, az egyes fázisokat nem minden esetben követ hipotézis. A két ország erdőprivatizációs gyakorlatának összehasonlítása a fejlemények és lehetőségek minél alaposabb megismerését teszi szükségessé, így a dolgozat értelmezhetősége megköveteli a két ország általános bemutatását is. Az általános bemutatás keretei közt a szerző a mellékletben tárgyalja az országok természeti körülményeit, szociális-politikai jellemzőit, jelenlegi gazdasági fejlődésük mértékét és erdőgazdálkodását részletesebben.

A hipotézisként megfogalmazott kérdésekre válasz csak a tárgyalt országok erdőprivatizációs folyamatainak vizsgálata alapján fogalmazható meg. Ezzel kapcsolatosan a szerző kitér a jellemző

vonásokra, a jelenlegi állapot kialakulásának előzményeire, a folyamat végrehajtására, valamint annak eredményére.

A privatizációs folyamatok térbeli elhelyezését segíti a dolgozat azon fejezete, amelyben a szerző a két országgal szomszédos országok erdeit és magán erdőtulajdonosi sajátosságait mutatja be. Ezt követi a két tárgyalt ország erdőgazdálkodói viszonyának erdészeti politikai szempontú részletesebb elemzése.

A disszertáció utolsó részében a szerző összefoglalja mindazt a tapasztalatot és meglátást, melyet kutatásai során összegyűjtött. Leginkább ez a fejezet képezi tárgyát munkája gyakorlati alkalmazásának, úgy a hétköznapi életben, mint a fontos döntéshozatali folyamatok megalapozása során.

A téma aktualitását és az érdekeltek körének növekedését figyelembe véve a disszertáció célközönsége a feltételezhető legszélesebb. Ezért dolgozatában a szerző igyekszik a lehető legaprólékosabban feltérképezni az erdők privatizációs helyzetét és azt a környezetet, amelyben ez a folyamat lezajlik/lezajlott. Mivel a kelet-közép-európai régió a maga nemében nemzetközi érdeklődés tárgyát képezi, a szerző a körülmények felvázolását is igyekezett oly mértékben kiszélesíteni, hogy az érthetővé váljon mindenki számára, ugyanakkor leszűkíteni, annyit közölve amennyit a szerző megítélése szerint a téma megkövetel.

4. Tézisek

A disszertáció az alábbi kérdésekre igyekszik – a jelenlegi helyzet ismeretében – szakszerű és kielégítő választ adni:

1. Milyen természeti/gazdasági/szociális, országos és térségi környezetben zajlott az erdő privatizációja?
2. Miként alakult a két ország erdőprivatizációja és mi lett a folyamat eredménye?
3. Milyen erdészeti politikai kérdések fogalmazódtak meg?
4. Az elmúlt időszakot elemezve a beavatkozások miként értékelhetőek (pozitív és negatív) ezen a téren?
5. A jelenlegi tudás birtokában milyen következtetések vonhatók le és milyen javaslatok fogalmazhatók meg a két ország erdőtulajdonosai és döntéshozói számára?

A dolgozat kiemelt célja, hogy összehasonlítsa a két országban – Magyarországon és Romániában – lezajló, vagy már befejezettnek nyilvánított erdőprivatizációs folyamatokat, lehetőséget biztosítva a jövőbeni feladatok buktatóinak feltérképezésére mindkét oldalon, valamint segítséget nyújtson az aktuális problémák megoldásában akárcsak a múltban elkövetett hibás döntések esetleges kijavításában –

ha erre van szándék, lehetőség vagy akarat. A megfogalmazott javaslatok segítséget jelenthetnek az újonnan kialakult erdőtulajdonosi szerkezet hatékony együttműködésében a közös cél, az erdők tartamos erdőgazdálkodásának megvalósítása terén.

4.1. Az erdőprivatizáció környezete

Egy kérdés megvitatásakor szükséges annak kontextusba helyezése. Ennek alapján a privatizáció kérdéskör tárgyalása nem lehet teljes az érintett térség, régió, ország általános bemutatása nélkül. A környezet minél szélesebb körű bemutatása hozzásegít a fejlemények mélyebb megértéséhez. A dolgozat mellékleteiben az erdészeti ágazat-specifikus bemutatása mellett a két ország rövid jellemzőit is röviden ismerteti.

Az erdőgazdálkodást és tulajdonlást – azon belül leginkább a tulajdonosi szerkezetet illetően – Európa-szerte jelentős változások jellemzik, ami a dolgozattól is visszaköszön. Ennek hátterében az erdőgazdálkodás céljainak sokrétűbbé válása, a környezetvédelmi és üdülési funkciók előtérbe kerülése, valamint az államok az erdő tulajdonviszonyainak változásához való eltérő hozzáállása áll. A kialakulóban levő magán tulajdonosi szerkezetet ezzel egy időben helyenként nagyfokú érdektelenség jellemzi minek eredményeként az erdővel való gazdálkodás számos helyen nemcsak a társadalmi, de a gazdálkodói érdekek szempontjából is hiányos. Mindezek mellett a kibontakozó társadalmi érdekeket elsősorban a tulajdonosi érdekekkel kell egyeztetni.

Az erdő és a vele való gazdálkodás, a termőföld egyik hosszú távú hasznosítási módján kívül, fontos megújítható nyersanyag-forrás is. Ezzel kapcsolatosan a dolgozat kitér a természeti tényezők erdőre kifejtett hatására is. Megállapítható, hogy ebben a tekintetben nem célszerű egyenként értelmezni, mivel kifejtett hatásuk – tulajdonformától függetlenül – összességében befolyásolja az erdőt és a vele való gazdálkodást, valamint annak tartamosságát. Az is megállapítható, hogy a két ország földrajzi fekvése és éghajlata teljes területükön lehetővé teszi erdős vegetáció elterjedését ott, ahol az egyéb feltételek (geológiai és hidrológiai viszonyok) azt megengedik. Mindezt annak függvényében érdemes figyelemmel kísérni, hogy az Európai Unióban a termőföld gazdálkodási mód váltásakor az erdőgazdálkodás, mint alternatív termőföld-hasznosítás jelenik meg. Az erdőterület ilyen növekedése nagyban függ az alternatív földhasználathoz nyújtott támogatásoktól, ami viszont az adott ország stratégiájában definiált prioritások függvénye. Az Európai Unió ilyen irányú támogatást csak

magán kezdeményekéseknek nyújt. Ez hosszú távon a magán erdőtulajdon arányának növekedéséhez vezet.

Az erdők funkcionalitását a dolgozat általánosságban véve megerősíti, hogy mindez manapság már nem valósulhat meg emberi segítség, beavatkozás nélkül. Az erdővel való gazdálkodás tulajdonosi oldalról nézve anyagi befektetés, a hosszú távú befektetések egyike, amely befektetést a szerző széleskörűen megtérülőnek ítél meg.

4.2. Az erdőprivatizáció fejlődési stádiumai

Piacgazdaságot nem lehet tulajdonreform nélkül létrehozni, mivel az egész tulajdonreform a piacgazdaságra épül. A tulajdonreform azonban nem csak privatizációt jelent, azaz jelentése nem merül ki abban, hogy mindannak, aminek eddig az állam volt a tulajdonosa, most magánkézbe kerül. A tulajdonváltáshoz a szerző véleménye szerint egyben mentális, elhatározási, szándék-változásnak is társulnia kell, amely változás hagyományokra épült ott, ahol a tulajdonjog gyakorlásában nem történtek drasztikus beavatkozások (pl. államosítás) viszont megkövetelt ott is, ahol a tulajdonváltások időben gyorsan zajlottak le.

A tulajdoni viszonyokat illetően a dolgozattól kiderül, hogy az erdőgazdálkodói tevékenység hosszabb távon átalakult, és a farmgazdálkodás mellett megjelent és egyre nagyobb jelentőséget kapott az iparszerű erdőgazdálkodás. Az ezzel kapcsolatosan bekövetkezett hagyományos erdőgazdálkodói, farmgazdálkodói szemléletmód kihálása, akárcsak a lakosság erdővel való kapcsolatának beszűkülése az erdő társadalmi értékét az elmúlt időszakban csökkentette. Az erdő a társadalom alacsonyabb szintjén a haszonszerzés olyan formájaként tudatosult, aminek kinyerése érdekében semmilyen erőfeszítést nem kell tenni. Az újonnan formálódott erdőtulajdonosi réteg szemében az erdő legtöbbször ugyancsak a meggazdagodás egyik formáját testesíti meg.

A tulajdonhoz kötődik az a dilemma is, hogy a politika, vagy a szakma illetékes-e a döntésekben. Nem kétséges – és a földtulajdonra vonatkozóan különösképpen igaz –, hogy a tulajdonnal kapcsolatos döntéseket a politika hozza meg.

Nem mindegy persze, hogy a politikai döntések mennyire veszik figyelembe a szakmai érveket, amelyek a dolgozatban visszaköszönek. A tulajdonnal kapcsolatosan lényeges tényező a tulajdonos személye. A dolgozat azonban rávilágít arra, hogy nincs kellő számban jelen az a tulajdonosi réteg, amelyik felelősen viszonyulna tulajdonához. Ez a felismerés inkább lehet érv az állam tulajdonosi szerepvállalás mellett mint az „állam jobb gazda, mint a magánember” szemlélet. Ahol fokozott a felelősség a vagyon megmaradásáért, ott a szerző szerint az

állam tulajdonosi szerepvállalására szükség van. Léteznek olyan kollektív – mint a már említett környezetvédelmi vagy rekreációs – célok, amelyek kielégítését az állami tulajdonban levő területeken könnyebb megvalósítani, főleg ebben a tulajdonosi forma szempontjából „átmeneti” időszakban.

A jelenleg kialakult szerkezetet és az oda vezető (rögös) úton is észlelhető a politika pillanatnyi elhatározásainak befolyása. Ennek a befolyásnak kell egyensúlyba kerülnie azzal, amit a szakma és az érintett tulajdonosi kör egyik részről, míg a társadalom a másik részről támaszt az erdővel szemben.

4.3. A beavatkozások eredményei

Az erdő a tulajdonosokon kívül az egész társadalom számára felbecsülhetetlen érték, ezért a vele való gazdálkodásnak más területekre, más emberek közvetlen érdekeire is tekintettel kell lennie. Az erdő tulajdonlása tehát ilyen megvilágításban speciális tulajdonforma, az erdőgazdálkodás nagyon bonyolult, sajátos gazdálkodás, amelyről a kívülállók, csakúgy, mint a társadalom résztvevői, valamint az új, és a leendő erdőtulajdonosok nagyon sokszor túl keveset tudnak.

A dolgozat rávilágít arra, hogy az erdőterületek tulajdonviszonyainak tisztázása során fellépett átmeneti rendezetlenség bizonyos erdők gazdáltságához és ezen keresztül állapotuk romlásához vezetett. Ez óhatatlanul szociális és ökológiai problémákat vet fel, amelyek kezelése nem oldható meg kizárólag piaci folyamatokkal. Egyes források szerint az állam szerepe e folyamatokban továbbra is meghatározó. Ugyanakkor a szerző véleménye szerint nem elég az állam kezében összpontosítani az ehhez szükséges pénzügyi eszközöket: felhasználásukra minőségileg is új mechanizmusokat kell kitalálni (innováció). A pénzügyi gondok, a pénzügyi támogatás összege, formája, ellenőrzése mellett a dolgozat arra is rámutat, hogy az erdőkben – mivel azok széleskörű társadalmi célokat szolgálnak –, csak magas szintű szakmai ismeretekkel szabad gazdálkodni.

A tulajdon 40 évig tartó társadalmasítását követően mesterségesen kellett – a döntően magántulajdonra épülő, piacgazdaságba illeszkedő – új tulajdonviszonyokat az erdőgazdaságban létrehozni. Ez nagy felelősséget rótt a társadalom- és a gazdaságpolitika részét képező erdészeti politikára. Egyes források szerint három elvi állapot közül lehetett választani:

1. visszaállítani a társadalmasítás előtti állapotot,
2. kiválasztani egy követhető modellt külföldről;

3. a kívánatosnak ítélt jövőképre építeni az erdőtulajdon szerkezetét.

A dolgozattól kiderül, hogy az utóbbi években nagyon sok olyan személy vált erdőbirtokossá, aki nem, vagy alig ért az erdőgazdálkodáshoz. A szerző szerint e személyek számára minél több szakmai képzési és továbbképzési lehetőséget kell teremteni, csak így várható el a tartamosságot biztosító törvények megértése és – saját érdekükben való – betartása. Fontos kiépíteni a folyamatos szaktanácsadási, piaci és egyéb információs rendszereket, mivel csak így várható el a fejlettebb gazdálkodási régiókhoz történő mielőbbi felzárkózás.

Magyarországra a szocializmus alatt sem volt jellemző a teljes mértékben központosított gazdálkodás. Ennek jótékony hatásai az erdőgazdaságban is érződtek. Az erdő tulajdonjoga nem került át teljes mértékben állami kézbe. Ezek után a magyar erdők privatizációjának 40%-os teljesítése mellett Magyarországon a privatizációs folyamat széleskörűen teljesnek tekinthető. Ez az álláspont azonban csak akkor igaz, ha a privatizációs folyamat törvényes meghatározása szerint értékelünk. A magyarországi privatizációs folyamatot – eltérő okok miatt – általában mindenki kritizálja. A felmerülő kérdéseket a dolgozat igyekszik részletesen bemutatni, és bár a nézőpontok különböznek, mindegyiket érdemes megfontolás tárgyává tenni. Ez az észrevétel felveti a kérdést, miért felel meg az erdészeti privatizáció számos esetben számos különböző kérdéskörben és ezentúl mely végkövetkeztetések vonatkoztathatók az érdekelt felekre.

Romániában a megbízott szervezetek arra törekedtek, hogy az igénylők ott kapják vissza tulajdonukat, ahol az annak előtte volt. A tulajdonba helyezés az elmúlt években felgyorsult azáltal, hogy azt a kormány is ösztönözte, ha kellett akár büntetések kilátásba helyezésével is azon hatóságok vezetőinek irányába, akik valamelyest is akadályozták e folyamatok véghezvitelét. Az így elért 28%-os magántulajdonrészeseledést a nemzetközi és ottani szakma egyaránt pozitívan értékelt. Mivel azonban a folyamat nem tekinthető lezártnak, a szerző számára nyitott a lehetőség alternatív megoldások felvázolására.

4.4. Összehasonlítás és javaslatok

Dolgozatában a szerző a két ország erdőprivatizációs folyamatát elemzi, amelyeket osztályoz is.

Míg Magyarországon az erdőprivatizáció egy fordulóban zajlott le, addig Romániában ez idő alatt már két erdőprivatizációs konstrukció is volt. Ebből a szempontból a szerző a magyarországi helyzetet

kedvezőbbnek ítéli meg. Az a tény viszont, miszerint Magyarországon kárpótlás ment végbe, kedvezőtlenebb megítélést kapott a szerzőtől, mint a romániai tulajdonba való visszahelyezés.

A szerző megfigyelései alátámasztják azt a megállapítást, miszerint a privatizálás utáni birtokszabályozás általában nem alkalmas a hatékonyságot növelő birtokkoncentráció előmozdítására. A szétaprózott birtokszerkezet viszont csökkenti a hatékonyságot. A magán-erdőgazdálkodás konszolidációja az anyagi támogatások függvénye. Az anyagi támogatáshoz szükséges minimális terület nagyságának csökkentése a szerző szerint elvárható, hiszen másként nehéz lesz az erdőtulajdonosokat erdőjük kezelésére ösztönözni. Másik lehetőség, hogy az anyagi támogatás odaítélése ne egy minimális területhez, vagy erdőgazdálkodási társasági tagsághoz kötődjön. A szerző jobb ötletnek tartja az anyagi támogatási kínálat összeegyeztetését az állami és a magán erdőgazdálkodás céljaival (fajvédelmet stb. illetően).

A tulajdonhoz való kötődés szempontjából a két ország sajnálatos módon nem nagyon különbözik. Az erdőprivatizációs folyamatok előrehaladásától és megérlelődésétől a szerző a tulajdonosi mentalitás kialakulása során a kötődés és felelősségérzet kialakulását várja. Bár a folyamatok Romániában nem zárultak le a magán erdőtulajdonon való gazdálkodást illetően, a felgyorsult kivitelezés során jobbak a perspektívák, mint a magyarországi helyzet, ahol a kárpótlási folyamat során kialakult osztatlan közös tulajdon a legtöbb esetben működésképtelennek bizonyul.

A szerző kutatásai rámutatnak arra is, hogy az erdőgazdálkodás iránti érdektelenség növekedése is eredményezheti egyes tulajdonokon a gazdálkodás felhagyását mindkét országban, ami a gazdasági károsodás mellett felerősítheti a kedvezőtlen természeti folyamatok környezetkárosító hatását is (erózió felgyorsulása). A javaslatok között szerepel az erdőtulajdonosok/gazdálkodók jövedelmének javítása elsősorban a másodlagos erdei termékek bevonásával, az erdő nyújtotta szolgáltatások valamilyen formában történő (kedvezmények, pályázatok, kiegészítő jövedelem, stb.) megtérítésével, vagy akár olyan rugalmas szervezeti lehetőségek kialakításával, amelyek során az erdőtulajdonosok a tulajdonukból kinyerhető bármilyen/valamilyen termék/áru értékesítésével kapcsolatosan társulhatnak egy jobb, kedvezőbb piaci konstrukció elérése érdekében.

A tájképi károsodás fellépése, továbbá a természeti értékek védelmének biztosítása is szükségessé teszi a kialakult kedvezőtlen (elaprózott) tulajdonszerkezet és birtokviszonyok rendezését, valamint a természeti adottságokhoz illeszkedő földhasznosítás területi feltételeinek

megteremtését. A tulajdonszerkezet rendezésekor, az erdőtestek birtoklása esetén a szerző a helyi lakosság kedvezményezettségének figyelembevételét is javasolja.

A fent említett negatívumok bekövetkezhetnek ágazati tudás- és ismerethiányból fakadóan is. Ennek pótlására a szerző megállapításai szerint a térség állami apparátusának, vagy magán kezdeményezéseinek (vagy mindkettőnek párhuzamosan) fel kell készülnie. Ezen a téren is megfigyelhető Románia megítélésének javulása az elmúlt évben, míg a magyarországi fejlemények a kezdeti biztató és perspektivikus előmozdulásokat követően stagnálnak.

A jövő erdőtulajdonosai közül sokan távol laknak erdőtulajdonaiktól (vagyis tipikus „városi” lakosok), akik semmi érdeklődést nem mutatnak a tartamos erdőgazdálkodás iránt. A szerző osztja azt a véleményt, miszerint a távol lakó (városi) erdőtulajdonosok társulásokba tömörülését serkenteni szükséges, amelyre eszközként a társult tulajdonosok adózási kedvezményekben való részesítését javasolja.

A szerző kutatásai során a tulajdonosok érdekeit jelentősen befolyásoló tényezőként figyelte meg a termőföld tulajdonszerzés és forgalmazás jogi feltételeinek további fejlődését (jogi személyek, valamint külföldiek tulajdonszerzési lehetősége) mindkét országban, továbbá a termőföld forgalmi árának alakulását. Ez utóbbival kapcsolatosan egyfajta kivárási jelei voltak kivehetőek Magyarországon és várhatóan Romániában is hasonló irányok jelentkeznek. A szerző hangot ad azon tapasztalatának, miszerint a tulajdonosok egymás közötti ügyletei (földcsere, vásárlás) főként gazdasági érdekből erednek és mindkét országban a gazdaságosan hasznosítható méretű földterületek saját ellátottságból történő kialakítására irányulnak.

Az erdőterület-piacával kapcsolatosan a szerző javasolja az erdőingatlan fogalom újraértelmezését is, hiszen míg az erdő-ingatlan szerves részét képező faállomány értéke az erdő-ingatlan értékesítésekor fizetendő kötelezettségbe is beleszámít, addig az ingatlannak minősülő faállomány a letermeléskor terméké alakul át.

A kutatások során az erdőgazdasági célú hasznosítás iránti igény országban belül is jelentős különbségei manifesztálódtak. Nyilvánvalóan más a megközelítés egy kevésbé elmaradott térségben, mint ott, ahol az életszínvonal magasabb. A tulajdonrendezés lehetőségét nagymértékben befolyásolja továbbá, ha az érintett területek idegenforgalmilag kiemelkedő jelentőségű körzetekben helyezkednek el. A szerző javasolja, hogy az ország termőterületének helyileg eltérő természeti adottságai, a lakosság területileg változó foglalkoztatási lehetőségei és szociális helyzete függvényében az erdőterület hasznosítása során

különböző nagyságú földtulajdonokat alakítsanak ki. A kialakuló területeknek természetesen összhangban kell lenniük a földhasznosítási lehetőségekkel is. A kialakuló területek mérete függhet az adott erdőterület gazdálkodási módjától, eredetétől és termelési céljától is. Ezzel kapcsolatosan a dolgozat rámutat arra, hogy a korábban jelentkező jövedelem és a kevesebb beruházási igényt mutató ültetvényszerű erdőtések várhatóan nagyobb érdeklődést váltanak ki első körben az aktív (vagy potenciális) erdőtulajdonosok körében. A kevésbé kedvező adottságú és főleg szociális megfontolásból gazdálkodásban tartandó területeken ugyan kisebb mértékű tulajdonkoncentrációra van szükség, viszont mivel azok forrásfedezete a termelésből nem várható, a szerző a tulajdonrendezést feltétlenül állami támogatással javasolja elősegíteni. E területeken jelentős termelési szerkezetmódosulással és további talajvédelmi beavatkozással is számolni kell.

Az erdőgazdálkodás tartamos működtetésének elengedhetetlen része az üzemtervezés és az erdőfelügyelet. Ezen a területen a magán erdőtulajdonnal kapcsolatosan a szerző kutatásai kitérnek. Megállapítja, hogy az magán üzemtervezés Romániában gyakoribb, viszont az erdőfelügyelet – ellentétben a magyarországi gyakorlattal – még csak van kialakulóban.

A dolgozat érintőlegesen tárgyalja a természetvédelmi területek magánkézbe kerülését is, amely vonatkozásban a szerző e területek mielőbbi visszavásárlását, csereterületek biztosítását, vagy a tulajdonosok kártalanítását javasolja. Ezen a területen a szerző megítélése szerint a magyar szakemberek előbbre járnak, mint román kollegáik.

A dolgozat alapján az EU csatlakozást követően az erdőgazdálkodásnak – úgy is, mint a mezőgazdaság részének – jobban kell igazodnia a piacgazdálkodási feltételekhez, amelyek a térségben minőségi termékek előállítására orientált gazdálkodás kialakítását teszi szükségessé. Ehhez a termelési szerkezet jelentős módosulásával kell számolni. A korábbi időszakot jellemző, néhány alacsony feldolgozottsági szintű termékből álló szűk körű, kisebb választékkal szemben, tömegesen is előállítható, magasabb feldolgozottsági szintű, az igényes piaci követelményeket kielégítő, bő választékú minőségi termékekből összetett és a változó piaci igényekhez igazodó termelési szerkezet kialakítása szükséges. Magyarország Romániát megelőző EU-csatlakozása lehetőséget biztosít a két ország forrásainak elkülönült megjelenítésére és iránymutatóként szolgálhat a később csatlakozó számára. Románia EU-csatlakozásának közeledtével egy külön dolgozat foglalkozhatna a két ország közötti ismeretek megosztásával. A minőségi termékek előállítása, de még

inkább forgalmazása az EU piacain a szerző szerint egyre jobban megköveteli az eredettanúsítás elterjedését, amelyre mindkét országnak fel kell készülnie. Az eredettanúsítás azonban szintén csak rendezett tulajdoni és gazdálkodói viszonyok mellett valósítható meg.

A dolgozat végén a szerző magyarországi tapasztalataira támaszkodva taglalja a romániai erdőprivatizációs kilátásokat.

Megállapítja, hogy amennyiben az erdőprivatizáció megreked ezen a szinten az a folyamatok lezárását eredményezné a közeljövőben. Ez azt jelentené, hogy az erdőtulajdonosok nevesítése befejeződik, ami a szerző szerint valószínűleg felháborodást keltene azon potenciális erdőtulajdonosokban, akik a folyamat elhúzódásával kapcsolatosan eddig nem tudták kivitelezni, vagy valamilyen okból kifolyólag elodázták visszaigénylési kérelmük megfogalmazását. Viszont ez a helyzet azonban a törvényi keretek újratárgyalását és egyben letisztázását is jelentené, miáltal a szabályozás átláthatóbbá válna és így a fennálló hiányosságok, rések lefedése könnyebb, hatékonyabb lenne. Ez a jelenleg meglévő magán erdőtulajdonosi szerkezet hatékonyabb működését eredményezné.

Ha az erdőprivatizáció lassan elér egy magasabb szintet az a folyamatok hasonló ütemű folytatását jelentené. A szerző véleménye szerint ez a lehető legrosszabb forgatókönyv, hiszen a folyamatok elhúzódása eredményeként a megoldatlan nehézségek eltántoríthatják az aktív erdőtulajdonosokat szándékuktól, így mindenképpen javasolja a folyamatok mielőbbi felgyorsítását és rendezését.

A teljes visszaszolgáltatás a jelenlegi helyzetet megfordítaná, hiszen akkor az állami erdőtulajdon lecsökkenne és ezáltal az állami erdészeti szervek szerepe is megváltozna, ugyanakkor az erdővel szemben támasztott elvárások is átcsoportosulnának a résztvevők között. Az állami szervek feladata többek között a magán erdőtulajdonok felügyelete, a tanácsadás és a védett területek kezelése lenne. Az első kettő várhatóan lehetővé tenné a magán erdőgazdálkodás hatékonyságának növelését. Az időközben kiépülő magán erdőtulajdonosi/gazdálkodói szerkezetek viszont – akárcsak az állami szerkezet – újabb jogszabályi környezetet igényelne, ami lehetőséget biztosítana az erdőgazdálkodás teljes reformjára, valamint egyedi szerkezetek és megoldások kialakítására a térségben.

A tulajdon- és gazdálkodó-rendezés megvalósítását követően a szerző véleménye szerint:

- létrejönnek a piacorientált árutermeléshez szükséges méretű birtoktestek;

- kialakulnak az eredményes extenzív önellátó és jövedelemkiegészítő gazdálkodáshoz szükséges birtoktestek;
- elkülönülnek és sajátos igényeket biztosító gondozásba kerülnek a természeti értékek megóvása, vagy egyéb célok miatt védelemre szoruló területek;
- összességében kialakítható a különböző adottságú területek környezetkímélő fenntartható mezőgazdasági hasznosításához szükséges tulajdon- és birtokszerkezet.

A szerző témába vágó publikációs jegyzéke

- MÓZES Cs.: Az erdőgazdálkodás Romániában, Poszter, Oktatási Minisztérium, Budapest, 2000
- MÓZES Cs.: Környezeti hatásvizsgálat Intarzia (folyóirat), Székelyudvarhely, Románia, 2000
- MÓZES Cs.: Románia erdőgazdasága Intarzia (folyóirat), Székelyudvarhely, Románia, 2000
- MÓZES Cs.: Erdőtanasítás és alkalmazása RODOSZ, Kolozsvár, Románia, 2001
- MÓZES Cs.: A romániai erdőgazdálkodás Poszter, DOSZ, Gödöllő, 2001
- DR. MAROSI GY. – MÓZES Cs.: Az innováció és vállalkozás az erdőszetben, Erdészeti Kutatások, Budapest, Magyarország, 2003
- CSÓKA P. – SZABÓ P. – MÓZES Cs.: Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon, 3 nyelvű leprellő Budapest, Magyarország, 2003
- WISNOVSZKY K. – MÓZES Cs.: Erdővagyon, erdő- és fagazdálkodás Magyarországon 3 nyelvű leprellő Budapest, Magyarország, 2004
- MÓZES Cs.: A magán-erdőtulajdonosok társadalmának modernizációja, Erdészeti Lapok, Budapest, Magyarország, 2005
- MÓZES Cs. (megjelenés előtt): The modernization of the private forest owners' society, Konferencia kiadvány, Brassó, Románia, 2005